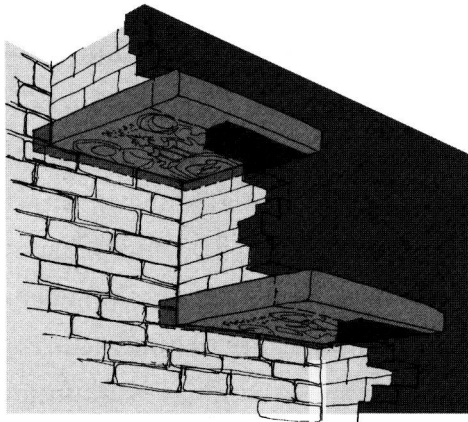
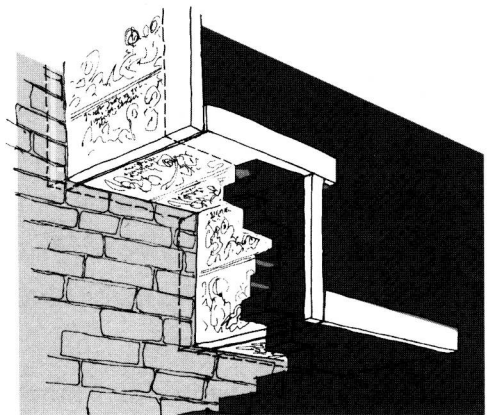

ภาพที่ 17 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย แผ่นหินชนวนสลัก ภาพขาดกเหนือบันไดทางเดินภายในผนังด้านทิศใต้ ติดตั้งเฉพาะแผ่นหินชนวนวางในแนวราบ

ภาพที่ 18 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย แผ่นหินชนวนสลัก ภาพขาดกเหนือช่องบันไดทางเดินภายในผนังด้านทิศตะวันตก ซึ่งปรากฏแผ่นหินชนวนวางทั้งแนวตั้งและแนวราบ

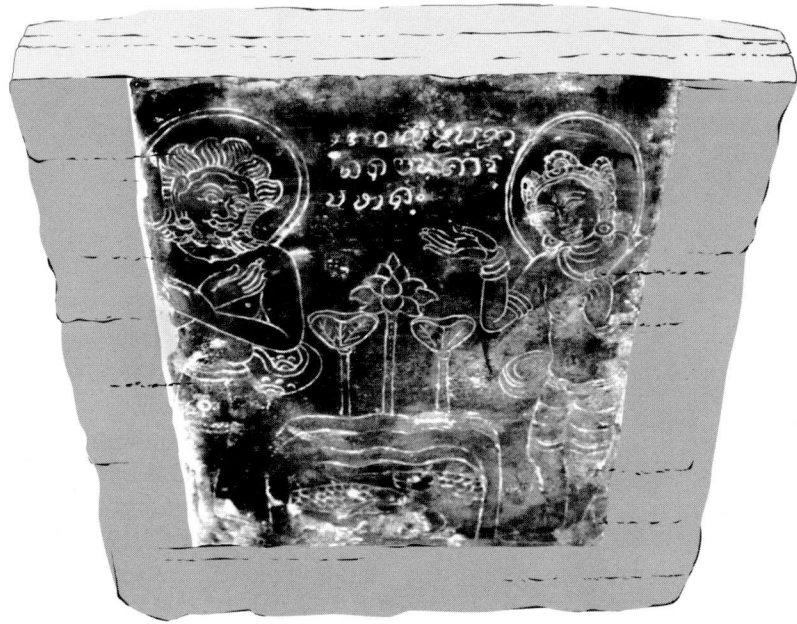
กับระดับเคียรของพระพุทธรูป จำนวน 2 ช่อง คือช่องหน้าต่างภายในผนังมณฑปด้านทิศใต้ ซึ่งจะมองเห็นด้านข้างพระพุทธรูป และช่องหน้าต่างที่อยู่กึ่งกลางผนังทางด้านทิศตะวันตก ตรงกับพระเคียรด้านหลังของพระพุทธรูป

ตลอดอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑปแห่งนี้ จะพบภาพแกะสลักบนแผ่นหินชนวนที่ติดตั้งเป็นฝาเพดานเหนือช่องทางเดิน ช่องบันได และช่องหน้าต่าง ซึ่งเป็นภาพลายเส้นและอักษรจารึกอธิบายเกี่ยวกับเรื่องชาดก โดยเริ่มต้นจากบันไดช่วงแรกต่อเนื่องไปตามลำดับ

แผ่นหินชนวนซึ่งมีความหนาโดยเฉลี่ย 15 เซนติเมตร ถูกสอดไว้ภายในผนังก่ออิฐทั้งสองด้านเหนือช่องทางเดินและบันได เพื่อตกแต่งเป็นฝาเพดานและทำหน้าที่รับน้ำหนักอิฐโครงสร้างของผนังตอนบน โดยที่แผ่นหินชนวนเหล่านี้ถูกติดตั้งพร้อมๆ กับการก่อสร้างผนังของอาคารเพื่อให้ได้ขนาดพอดีกับพื้นที่ติดตั้งในแต่ละตำแหน่ง ตัวอย่างเช่น เพดานเหนือช่องบันไดภายในผนังมณฑปด้านทิศใต้จะพบว่า แผ่นหินชนวนค่อนข้างมีขนาดเท่าๆ กันคือความยาวประมาณ 60 เซนติเมตร และแต่ละแผ่นจะสลักภาพชาดกเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น หรือในบางกรณีซึ่งพบเป็นส่วนใหญ่จะเลือกใช้แผ่นหินชนวนที่มีขนาดยาวมากกว่าปกติเพื่อสลักภาพหลายเรื่องรวมกัน และมีการใช้แผ่นศิลาขนาดใหญ่ขึ้นในตำแหน่งเฉพาะ เช่น เพดานเหนือช่องหน้าต่างที่ผนังมณฑปทางด้านทิศใต้นั้นถูกปิดโดยหินชนวนแผ่นใหญ่ ที่มีขนาด 90 x 75 เซนติเมตร และสลักภาพชาดกรวมอยู่ในแผ่นเดียวกัน เช่นเดียวกับเพดานทางเดินที่มุมห้องด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งถูกปิดด้วยแผ่นหินชนวนขนาดใหญ่ที่มีขนาดกว้าง 1.70 เมตร ยาว 2.00 เมตร เพื่อสลักภาพรอยพระพุทธรูป ซึ่งปัจจุบันลบเลือนไปมากแล้ว แต่สำหรับเพดานส่วนอื่นๆซึ่งมีพื้นที่ขนาดเล็กและไม่จำเป็นต้องสลักภาพก็ถูกใช้เป็นทับหลังวางเหนือ

ช่องเปิดเล็กๆ ที่มองออกไปยังด้านนอกอาคาร จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าการเลือกใช้แผ่นหินชนวนเพื่อให้เหมาะสมกับตำแหน่งที่ติดตั้งต่างๆ กันนั้น อธิบายได้ถึงเทคนิคในการก่อสร้างที่ไม่เป็นระบบเดียวกันทั้งหมด โดยสังเกตได้จากตัวอย่างในการติดตั้งแผ่นหินชนวนเฉพาะในแนวราบเหนือช่องบันไดทางเดินภายในผนังด้านทิศใต้เพื่อเป็นเพดานรับน้ำหนักผนังก่ออิฐฉาบปูนที่ยังสังเกตเห็นได้ชัดเจน (ภาพประกอบที่ 17) ซึ่งตรงกันข้ามกับแผ่นหินที่ติดอยู่เหนือช่องบันไดทางเดินภายในผนังทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งปรากฏแผ่นหินชนวนวางทั้งแนวตั้งและแนวราบ (ภาพประกอบที่ 18) โดยแผ่นหินชนวนที่วางในแนวตั้งมีความหนาเพียง 5-6 เซนติเมตรเท่านั้น จึงเป็นหลักฐานบ่งชี้ชัดเจนว่าแผ่นหินแต่ละแผ่นนั้นถูกกำหนดขนาดสำหรับสลักภาพเพื่อติดตั้งในตำแหน่งเฉพาะเจาะจงเท่านั้น เพราะว่าแผ่นหินที่ติดตั้งในแนวตั้งจะไม่ได้รับน้ำหนักโครงสร้างใดๆ นอกจากน้ำหนักของตัวมันเองจึงถูกลดขนาดความหนาลงเหลือเพียงครึ่งหนึ่งของแผ่นหินที่วางในแนวราบซึ่งจะต้องรับน้ำหนักของโครงสร้างก่ออิฐที่อยู่ข้างบนด้วย ดังนั้นแผ่นหินชนวนทั้งหมดจึงควรถูกติดตั้งไปพร้อมๆ กับการก่ออิฐโครงสร้างอาคารซึ่งดำเนินการไปตามขั้นตอนที่อาคารแห่งนี้ถูกสร้างขึ้น ข้อสังเกตดังกล่าวนี้ ผมมอง บวชเชอลิเยร์ (Jean Boisselier) ซึ่งได้เคยเข้ามาสำรวจภายในมณฑลแห่งนี้ เป็นบุคคลแรกที่เสนอความคิดเห็นนี้ไว้

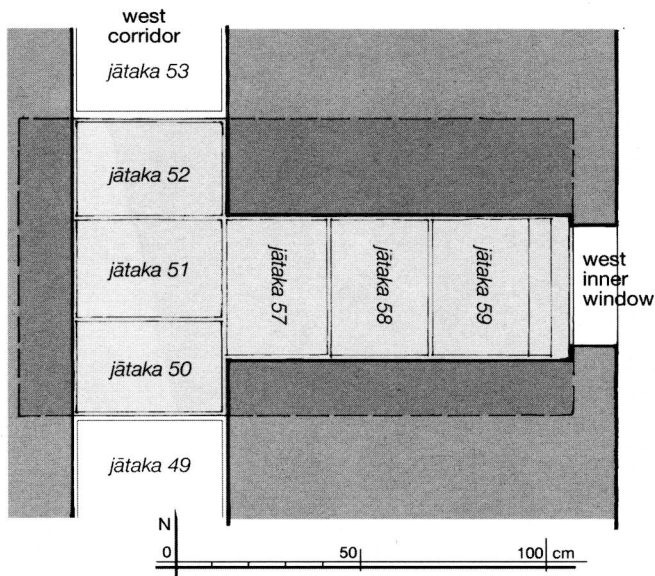
อย่างไรก็ตาม ยังคงมีนักวิชาการหลายท่านสนับสนุนแนวคิดที่ว่าแผ่นภาพสลักเหล่านี้ไม่ได้ถูกทำขึ้นสำหรับวัดศรีชุมโดยเฉพาะ แต่อาจเคลื่อนย้ายมาจากสถานที่แห่งหนึ่งแห่งใดในสภาพชำรุด เสียหาย แล้วนำมาติดตั้งไว้ภายในมณฑล วัดศรีชุม ระหว่างที่กำลังก่อสร้างอาคาร โดยอ้างอิงจากภาพลายเส้นของเบ็ตตี้ กอสลิง (Betty Gosling) ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วอย่างน้อย 4 ครั้ง (Betty Gosling 1981 : 31, 1991 : 47, 1998a : 239, 1998b : 124) โดยนำเสนอความคิดเห็นว่าภาพสลักเหล่านี้คงเคยประดับตกแต่งไว้รอบฐานพระเจดีย์ประธาน วัดมหาธาตุ สุโขทัย ในลักษณะการวางภาพเรียงต่อกันเป็นแนวยาว โดยมีความสูงเฉลี่ย 1.20 เมตร แต่ทั้งนี้อาจตั้งข้อสงสัยจากแนวความคิดที่ Betty Gosling นำเสนอไว้หลายประการ อาทิ ประการแรก ถ้าแผ่นภาพสลักถูกทำเพื่อประดับเรียงรอบฐานพระสถูปแล้วแผ่นภาพเหล่านี้ก็ควรจะมีขนาดหรืออย่างน้อยความสูงเท่ากันอย่างเป็นระเบียบ ดังตัวอย่างของรูปแบบการประดับตกแต่งแผ่นภาพเล่าเรื่องซึ่งปรากฏในพุกาม ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 เช่น ภาพสลักบนหินและอิฐของเจดีย์ Shwezigon หรือภาพกระเบื้องเคลือบพบที่ Petleik, Ananda, Dhammayazika หรือ Mingalazedi เป็นต้น ซึ่งในการประดับตกแต่งรอบฐานพระสถูปด้วยแผ่นภาพที่มีขนาดต่างๆ กันย่อมทำให้เกิดความยุ่งยากในกระบวนการผลิต รวมถึงปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นในระหว่างการจัดตั้ง ณ ตำแหน่งที่เหมาะสมอีกด้วย จึงตรงกันข้ามกับความต้องการในการประดับตกแต่งภาพที่วัดศรีชุม ซึ่งภาพต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมตามขนาดและตำแหน่งที่ติดตั้งโดยเฉพาะ ประการที่สอง จากแนวความคิดของ

ภาพที่ 19 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย แผ่นหินชนวนซึ่งติดตั้งในแนวราบ เชื่อว่ามีขนาดใหญ่กว่าขนาดพื้นที่ ภาพสลัก โดยมีขอบรอบภาพสลักทั้งสามด้านเพื่อยึดเข้ากับผนังอาคาร

Betty Gosling ที่เชื่อว่าภาพสลักเหล่านี้ถูกเคลื่อนย้ายมาจากโบราณสถานแห่งอื่นเพื่อนำมาใช้ใหม่ โดยอ้างอิงจากข้อความในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 บรรทัดที่ 39 ความว่า ‘พระเจดีย์สูงใหญ่ รอบนั้นฉลักรหินทำรอยชาติ ตีรเทศงามพิจิตรหนักหนาแก่กม ตรุกมล้างเอาทองตรธาน’ (กริสโวลด์และประเสริฐ ณ นคร 1972 : 125) ฉะนั้นคำถามที่ตามมาก็คือ ถ้าแผ่นภาพชาดก 500 พระชาติ ถูกสลักขึ้นเพื่อประดับรอบพระเจดีย์ วัดมหาธาตุ (หรือโบราณสถานแห่งใดในเมืองสุโขทัย) ตามที่ Betty Gosling เสนอไว้ นั่นเหตุใดจึงไม่เคยมีการค้นพบภาพสลักชาดกหนึ่งในจำนวนร้อยพระชาติแรกในระหว่างที่มีการบูรณะชุดแต่งวัดมหาธาตุหรือโบราณสถานอื่นๆ ในเมืองสุโขทัย? เพราะว่าแผ่นหินชนวนซึ่งมีความหนาถึง 15 เซนติเมตร คงไม่สูญสลายไปทั้งหมด และหากภาพสลักส่วนใหญ่ในจำนวนอีกหลายร้อยพระชาติได้เสื่อมสลายหรือถูกทำลายไปแล้ว เหตุใดที่ผ่านมาจึงไม่เคยพบชิ้นส่วนซึ่งถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากเหล่านั้นเลย

แต่เหตุผลแท้จริงเกี่ยวกับแผ่นหินสลักภาพชาดกที่สำคัญก็คือ แผ่นหินเหล่านี้มีขนาดใหญ่โตกว่าขนาดของพื้นที่ภาพสลักซึ่งปรากฏอยู่นั่นเอง ทั้งนี้เพื่อยึดปลายแผ่นศิลาเข้ากับผนังทางเดินทั้งสองข้าง หรือบางแห่งก็สอดปลายแผ่นหินเข้าไปภายในผนังก่ออิฐทั้งสามด้าน เช่น แผ่นหินเหนือบันไดทางเดิน (ภาพประกอบที่ 19) แต่ทว่าไม่สามารถคาดคะเนความลึก

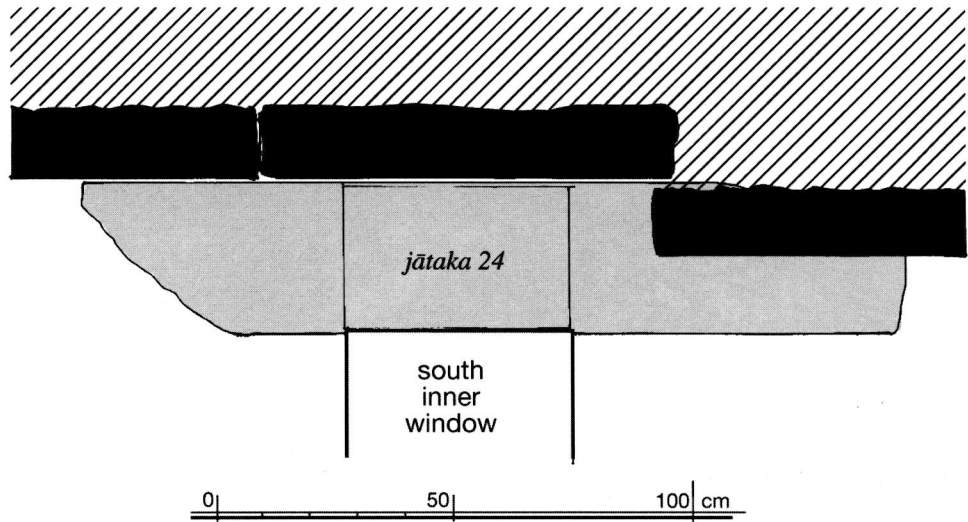

ภาพที่ 20 มณฑปวัดศรีชุม
สุโขทัย แผ่นหินชนวนซึ่งปรากฏ
ภาพเล่าเรื่องชาดกจำนวนหกตอน
รวมอยู่ในแผ่นเดียวกัน ติดตั้งอยู่
ตรงฝาเพดานเหนือช่องทางเดิน
ภายในผนังด้านทิศตะวันตก ติด
กับทางเดินตรงไปยังช่องหน้าต่าง
ภายในอาคาร

ของส่วนปลายแผ่นหินที่สอดลึกเข้าไปภายในผนังก่ออิฐซึ่งยึดประสานกันอย่างแน่นหนาได้ ยกเว้นเพียงบางตำแหน่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนคือ บริเวณเหนือช่องทางต่างที่ผนังด้านทิศใต้ ซึ่งจะเห็นว่าส่วนปลายของแผ่นหินชนวนยื่นเข้าไปภายในผนังอิฐยาวประมาณ 15-20 เซนติเมตร ดังที่ได้แสดงในภาพประกอบที่ 15, 16 และ 19

ในจำนวนแผ่นภาพชาดกที่พบบนเพดานอุโมงค์ทางเดินภายในมณฑป วัดศรีชุม ปรากฏแผ่นภาพสลัก 2 แผ่น ที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากภาพอื่นๆ โดยทั่วไปคือ ภาพแผ่นแรก ซึ่งถูกตั้งข้อสังเกตโดยดร.ประเสริฐ ณ นคร (1998-1991) ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ยอมรับข้อเสนอของ กอสีลिंग กล่าวว่ แผ่นหินชนวนที่มีขนาดใหญ่ (หมายเลขที่ 64) มีขนาดอย่างน้อย 82 x 140 เซนติเมตร ซึ่งติดอยู่เหนือทางเดินภายในผนังอาคารด้านทิศตะวันตก ตรงตำแหน่งเชื่อมต่อกับช่องทางต่างที่ผนังเดียวกันนี้ ปรากฏภาพชาดกจำนวน 6 ภาพ ซึ่งในแต่ละภาพจะมีตัวอักษรจารึกกำกับภาพอยู่ด้วยทุกเรื่องและจะอ่านเข้าใจได้โดยการแหงนมองภาพเหล่านั้นเท่านั้น แต่ในแผ่นหินชนวนแผ่นนี้มีภาพสลักบางภาพถูกกำหนดทิศทางด้วยลักษณะตั้งฉากกัน (ภาพประกอบที่ 20) ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสรุปได้ชัดเจนว่า แผ่นหินชนวนนี้ถูกทำขึ้นเพื่อนำมาติดตั้งเป็นฝาเพดานในตำแหน่งเฉพาะที่นั้น และเป็นไปไม่ได้ที่แผ่นหินชนวนนั้นจะเคยถูกนำมาวางตั้งขึ้นแต่อย่างใด เพราะมีแผ่นหินภาพสลักพร้อมด้วยตัวอักษรจารึกจำนวน 3 ใน 6 ภาพ ก็คงจะถูกวางเอียงในลักษณะซึ่งดูผิดปกติอย่างมาก

สำหรับภาพชาดกอีกแผ่นหนึ่งนั้น ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร พบว่าเป็นแผ่นหินชนวนซึ่งมีขนาดต่างจากปกติคือ มีความยาว 173 เซนติเมตร

ภาพที่ 21 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย สันนิษฐานลักษณะการติดตั้งภาพชาดกหมายเลข 24
ซึ่งปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ

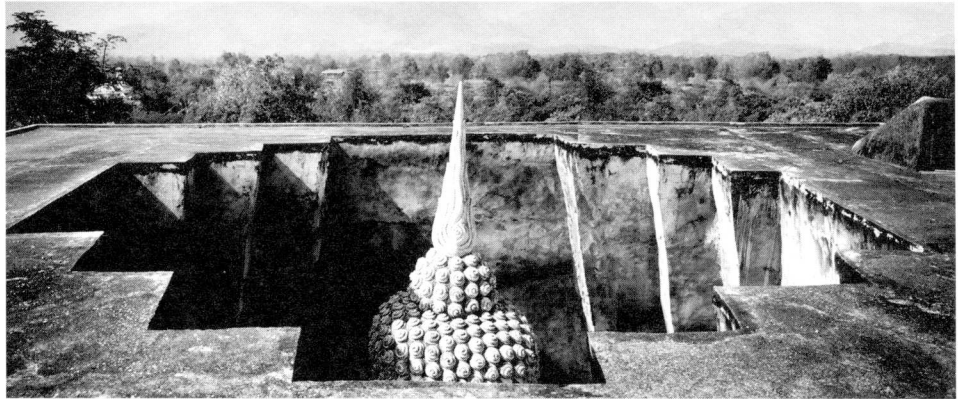
แต่มีความสูงเพียง 32 เซนติเมตร และมีความหนา 15 เซนติเมตร โดยปรากฏภาพชาดก
สลักเฉพาะบริเวณส่วนกลางของแผ่นหินชนวนเท่านั้น (ภาพชาดก หมายเลขที่ 24) อย่างไรก็ตาม
ภาพสลักบนหินชนวนแผ่นนี้มีขนาดค่อนข้างยาวถึง 48 เซนติเมตร ซึ่งกว้างเกินไปที่จะนำมา
ติดตั้งให้พอดีกับความกว้างของช่องทางเดินภายในมณฑปที่มีความกว้างเพียง 41 เซนติเมตร
อีกทั้งเราไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะระบุตำแหน่งและประวัติที่มาของภาพสลักแผ่นนี้ได้อย่าง
ชัดเจน ในบันทึกของ พูเนร์โร (1908 : 77) กล่าวแต่เพียงว่าภาพนี้สลักอยู่ทางด้านหน้าของ
ทับหลังเหนือช่องทางเดินที่ตรงไปยังหน้าต่างภายในผนังอาคารทางด้านทิศใต้ แต่ทว่าเขาไม่
ได้ระบุว่าเขาพบเห็นในตำแหน่งตรงนั้นจริงๆ หรือเพียงแค่พบเห็นวางอยู่บนพื้นทางเดิน ภาพ
ชาดกแผ่นนี้คงจะทำได้ยึดติดกับผนังเหนือช่องทางเดินที่ตรงไปยังหน้าต่าง ซึ่งเป็นช่วงที่มี
ความกว้าง 48 เซนติเมตร เท่ากับขนาดความยาวแผ่นหินชนวน และความสูงของแผ่น
หินชนวนซึ่งมีขนาด 32 เซนติเมตรนี้ก็พอดีกับช่องว่างระหว่างฝาเพดานทางเดินและเพดาน
เหนือช่องหน้าต่างพอดี เว้นเสียแต่ว่าหินชนวนแผ่นนี้จะมีขนาดยาวกว่าขนาดของภาพสลัก
และพื้นที่ทางด้านขวาของแผ่นหินชนวนจะต้องซ้อนอยู่ด้านหลังของหินชนวนแผ่นต่อไป
(ภาพประกอบที่ 21) หากเป็นดังกล่าวลแล้วหินชนวนแผ่นนี้ก็จะเป็นตัวอย่งของการติดตั้งซึ่ง
ไม่ได้ทำเป็นฝาเพดาน แต่ให้ยึดติดเข้ากับผนังอาคารโดยตรง ทำให้ดูราวเหมือนกับว่าภาพ
ชาดกแผ่นนี้ (หมายเลข 24) อาจถูกช่างสลักหลงลืมไปโดยไม่ตั้งใจ และเขาคงพยายาม
แก้ไขข้อผิดพลาดนั้นด้วยการแกะสลักภาพลงบนหินชนวนแผ่นใหม่เพื่อตั้งใจจะนำเข้าไปใส่

ภาพที่ 22 อนันตเจดีย์ พุกาม ประเทศพม่า แผ่นกระเบื้องเคลือบประดับตกแต่งที่ส่วนฐานเจดีย์

ภาพที่ 23 พุทธประติมากรรม ประเทศบังคลาเทศ แผ่นกระเบื้องดินเผาประดับตกแต่งบริเวณฐานอาคาร

ภาพที่ 24 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย หลังคามณฑปทางด้านทิศตะวันออกในปัจจุบัน สังเกตได้ถึงแนวผนังส่วนบนภายในมณฑปที่ค่อยๆเอียงลาดเข้าด้านในอาคารด้วยมุมเท่าๆ กัน อย่างเป็นระบบ

ในผนังอิฐตรงตำแหน่งที่เหมาะสมและถูกต้องตามลำดับเรื่องในชาดก แต่ภาพหินชนวนแผ่นนี้ตามที่เราสังเกตเห็นในปัจจุบันคงจะยังไม่ได้ถูกปรับแต่งตามขนาดที่ต้องการ หรือบางทีอาจจะยังไม่เคยได้ถูกนำไปติดตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้เลยก็ตาม

นอกจากนั้นแล้ว กรณีอื่นๆ ดังเช่น พื้นที่ขอบโดยรอบของแผ่นหินชนวนเหล่านี้น่าจะเป็นหลักฐานที่ทำให้ข้อเสนอดังกล่าวโดยอ้อม ไม่ถูกต้องตามไปด้วย เนื่องจากเขาเข้าใจว่าขนาดของภาพสลักที่ปรากฏบนภาพลายเส้นตามที่ฟูแนร์โร บันทึกเอาไว้เป็นขนาดที่แท้จริงของแผ่นหิน จึงทำให้เชื่อว่าภาพสลักเหล่านั้นถูกทำขึ้นเพื่อวางต่อกันเป็นแถวเหมือนกับภาพประดับที่ฐานของพระสถูปซึ่งแผ่นภาพประดับแต่ละแผ่นจะถูกติดเข้ากับช่องว่างที่มีขนาดเท่าๆ กันซึ่งจะเข้าไปภายในฐาน ดังตัวอย่างที่พุกาม (ภาพประกอบที่ 2.22) หรือการติดตั้งลักษณะเป็นแถวยาวต่อเนื่องกันไปโดยตลอดภายในช่องซึ่งคั่นด้วยแนวก้อนอิฐ ดังเช่นตัวอย่างที่ พหรรปุระ (paharpur monastery) ซึ่งสร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ปัจจุบันอยู่ในประเทศบังคลาเทศ (ภาพประกอบที่ 2.23)

ดังนั้น เมื่อนำผลสรุปจากการศึกษาข้างต้นมาพิจารณาร่วมกันทั้งหมดจึงทำให้เชื่อว่ามณฑป วัดศรีชุม คงเป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งซึ่งยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ เนื่องมาจากขั้นตอนของการก่อสร้างซึ่งถูกละทิ้งไป หากเป็นเช่นนั้นแล้วรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ควรจะเป็นเช่นไร

ด้วยลักษณะของผนังตอนบนภายในมณฑปซึ่งปรากฏแนวผนังก่ออิฐวางเรียงเหลื่อมเข้าภายใน (ภาพประกอบที่ 2.24) จึงทำให้ไม่อาจปฏิเสธได้ถึงลักษณะโครงสร้างภายในอาคารที่เป็นการก่อเรียงอิฐแบบสลับเหลื่อมในส่วนยอดของอาคาร โดยเชื่อว่าช่างที่สร้างมณฑปวัดศรีชุม

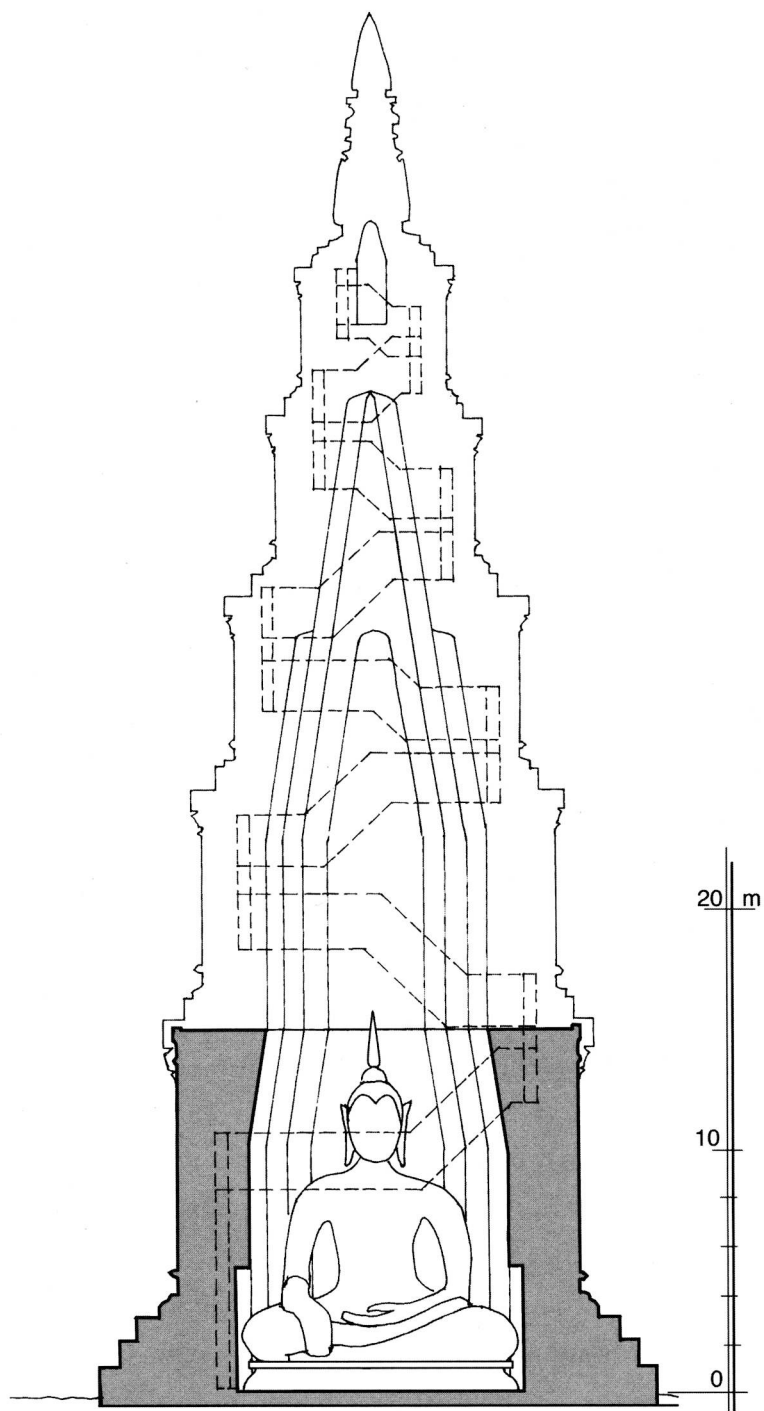

ภาพที่ 25 เจดีย์วัดกุกุต ลำพูน
ทางด้านทิศใต้ ตั้งอยู่ต่อเนื่อง
จากด้านหลังของพระวิหารที่
สร้างขึ้นใหม่ทางทิศตะวันออก
สังเกตได้ถึงลักษณะเจดีย์ที่ตั้ง
อยู่บนฐานสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่น
กันสามชั้น สามารถเปรียบ
เทียบกับฐานมณฑปวัดศรีชุม
(ภาพที่ 1 และ 10)

ย่อมเคยพบเห็นรูปแบบโครงสร้างปราสาทเขมรภายในวัดพระพายหลวงที่อยู่ไม่ไกลจากกันเท่าใดนัก ซึ่งมีลักษณะเป็นห้องสี่เหลี่ยมและก่อสร้างส่วนหลังคาด้วยวิธีก่อเรียงเหลื่อมเข้าภายในที่ละน้อยจนบรรจบกันที่ส่วนยอดของอาคาร อีกทั้งย่อมมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับการออกแบบอาคารรูปทรงสูงที่มีส่วนยอดซ้อนต่อกันเป็นชั้นๆ ซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ที่จะได้รับอิทธิพลจากต้นแบบสถูปเจดีย์ที่มีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยมซ้อนขึ้น เช่น เจดีย์กุกุต วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน (ภาพประกอบที่ 2.25) หรือพระเจดีย์ที่วัดเจดีย์เหลี่ยม ในเวียงกุมกาม หรืออาจได้รับแรงบันดาลใจด้านรูปแบบจากสถูปมหายานปราสาท ในเมืองโปโลนนารูวะ ศูนย์กลางของศรีลังกาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 โดยพระสงฆ์ซึ่งเดินทางติดต่อระหว่างกัน ซึ่งหากเป็นดังกล่าแล้ว ความคิดที่เชื่อกันว่าพระอมระจะถูกสร้างขึ้นก่อนในที่นั้น แล้วต่อมาจึงสร้างมณฑปเพื่อคลุมองค์พระในภายหลัง ก็ไม่น่าแปลกใจที่รูปแบบสถูปซึ่งมีลักษณะที่บันดัดที่กล่าวมานั้น จะถูกนำมาดัดแปลงเพื่อให้มีพื้นที่ว่างภายในสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป แต่ทว่ายังคงมีลักษณะภายนอกที่สะท้อนรูปแบบดังกล่าวไว้ด้วย

ภาพประกอบที่ 2.26 แสดงให้เห็นความเป็นไปได้ของรูปทรง มณฑป วัดศรีชุมตามแนวคิดในการออกแบบที่ได้เริ่มต้นก่อสร้างแล้ว แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะอาคารที่มียอดสูงเช่นนี้เท่านั้น จึงจะมีความเป็นไปได้ในการสร้างคูหาทางเดินและบันไดเพื่อจะประดับภาพชาดก 500 พระชาติบนแผ่นหินที่ติดตั้งเป็นฝาเพดาน และเป็นการเดินก้าวขึ้นสู่ยอดอาคารอย่างต่อเนื่องด้วยลักษณะการเวียนประทักษิณรอบองค์พระประธาน ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่ผู้สร้างมีความประสงค์จะแสดงภาพชาดกเพียงแค่ 100 พระชาติแรก ในจำนวนครบบริบูรณ์ทั้ง 500 พระชาติ โดยเฉพาะหากพิจารณาตามที่บราวน์ (Brown) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดในการประดับภาพชาดกเหล่านี้คือมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงจำนวนพระชาติให้ครบถ้วนและเพื่อสื่อความหมายชัดเจนถึงสาระอันเป็นแก่นแท้ของโบราณสถานแห่งนี้ (Brown 1977 : 99) จึงสรุปได้ว่าภาพชาดกเหล่านี้ไม่ได้ถูกนำมาหลบซ่อนไว้อย่างแน่นอน (Gosling 1984) แต่ระหว่างที่กำลังก่อสร้างอยู่นั้น ช่างคงเริ่มตระหนักถึงพื้นที่สำหรับการแสดงภาพชาดกให้ครบถ้วนตามจำนวนทั้งหมด ซึ่งดูเหมือนกับว่าจะต้องการพื้นที่มากกว่าที่คาดคะเนไว้แล้วในเบื้องต้น จึงพบว่าภายในช่องคูหาบันไดของผนังอาคารด้านทิศใต้ปรากฏแผ่นภาพสลักหินชนวนเฉพาะฝาเพดานในแนวนอนเท่านั้น แต่สำหรับผนังด้านทิศตะวันตกช่างได้ตัดสินใจใช้แผ่นหินชนวนวางเรียงต่อเนื่องกันทั้งแนวนอนและแนวตั้ง และยังสังเกตเพิ่มเติมได้อีกว่าภาพซึ่งสลักลงบนแผ่นหินชนวนเหนือช่องบันไดทางเดินภายในผนังด้านทิศตะวันตกนั้น สลักเป็นภาพหลายเรื่องรวมอยู่ในหินชนวนแผ่นเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างจากแผ่นหินชนวนเหนือช่องบันไดทางเดินของผนังด้านทิศใต้อย่างชัดเจนที่ในแต่ละแผ่นจะปรากฏภาพสลักเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ภาพชาดกหมายเลขที่ 68, 69 และ 70 ซึ่งสลักรวมอยู่ในหินแผ่นเดียวกัน (หินชนวนแผ่นที่ 71) โดยภาพแต่ละตอนมีขนาดเพียง 18 เซนติเมตร x 38 เซนติเมตร ซึ่งเป็นขนาดเล็กมากหากเปรียบเทียบกับภาพหลายๆ ภาพที่ประดับอยู่เหนือคูหาบันไดทางเดินทางด้านทิศใต้ซึ่งมีขนาด 60 x 40 เซนติเมตร (ตัวอย่างเช่น ภาพชาดกหมายเลข 11 บนแผ่นหินชนวนหมายเลขที่ 38 เป็นต้น) จากวิธีการแก้ปัญหาโดยลดขนาดภาพลงเพื่อให้มีพื้นที่ในการสลักภาพเนื้อเรื่องเพิ่มมากขึ้นนี้เป็นสิ่งยืนยันได้ชัดเจนว่า ช่างผู้สร้างมีความประสงค์ที่จะสลักภาพชาดกให้ครบชุดทั้ง 500 พระชาติ และขนาดภาพที่ลดลงอาจจะยังคงใช้ตลอดไปจนถึงส่วนยอดของอาคาร แต่ทว่าความกว้างของคูหาทางเดินภายในมณฑปคงไม่อาจลดลงตามไปด้วยเพราะจะทำให้ไม่สามารถเดินผ่านไปได้นั่นเอง

ดังนั้นขนาดของแผ่นหินชนวนซึ่งใช้ทำเป็นฝาเพดานจึงขึ้นอยู่กับความคืบหน้าของการก่อสร้างอาคารโดยตรง เนื่องจากช่างไม่สามารถสลักภาพเตรียมไว้ก่อนล่วงหน้าได้ เพราะขณะที่การก่อสร้างเรียงอิฐกำลังดำเนินไปนั้นช่างเรียงอิฐจะเป็นผู้กำหนดขนาดของแผ่นหินชนวนแต่ละแผ่น โดยขึ้นอยู่กับตำแหน่งของการติดตั้ง เมื่อได้ขนาดที่เหมาะสมแล้ว หลังจากนั้นจึงสามารถเตรียมแผ่นหินชนวนสำหรับการสลักภาพเพื่อนำไปติดตั้งยังตำแหน่งนั้นๆ

ภาพที่ 26 มณฑปวัดศรีชุม สุโขทัย ภาพสันนิษฐานรูปร่าง
อาคารตามความคิดต้นแบบ

ในระหว่างขั้นตอนของการก่อสร้าง ด้วยเหตุดังกล่าวจึงอธิบายได้ว่าเหตุใดปัจจุบันเราจึงไม่เคยพบชิ้นส่วนของภาพสลักอื่นๆ เลย ซึ่งคงเป็นเพราะว่าภาพเหล่านั้นยังคงไม่ได้ถูกทำขึ้นมาเนื่องมาจากขั้นตอนการก่อสร้างซึ่งหยุดชะงักลงไปในนั่นเอง

จากภาพประกอบที่ 26 ซึ่งเป็นการนำเสนอมุมมองที่ค่อนข้างยิ่งใหญ่เกินจริง บางที่ส่วนยอดของอาคารอาจจะเตี้ยลงกว่านี้เหลือเพียง 3 ชั้นก็ได้ เช่นเดียวกับรูปลักษณะภายนอกซึ่งเป็นเพียงการนำเสนอแนวคิด ที่ไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีความถูกต้องทั้งหมด รวมไปถึงลักษณะภายในอาคารซึ่งนำเสนอรูปแบบด้วยภาพตัดในทางดิ่งคล้ายกับโครงสร้างส่วนยอดของปราสาทเขมรซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป ก็อาจจะปรับลดทอนความสูงลงได้อีกเช่นกัน โดยที่ยังคงสามารถยึดลักษณะโครงสร้างจากแนวผนังที่สูงขึ้นและค่อยๆ เอียงลาดเข้าสู่ภายในอาคารด้วยมุมเท่าๆ กันอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามด้วยลักษณะอาคารที่ได้กล่าวมาซึ่งมีขนาดความสูงมากเกือบ 60 เมตร และคิดเป็น 4 เท่าของความสูงปัจจุบันก็อาจมีความเป็นไปได้ในทางเทคนิคเพราะด้วยน้ำหนักของอาคารทั้งหมดเกือบ 7,400 ตัน จะทำให้มีแรงกดที่ผนังรับน้ำหนักไม่เกิน 5 กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยที่มีความเป็นไปได้สำหรับโครงสร้างผนังก่ออิฐ และหากพิจารณาถึงฐานอาคารขนาดใหญ่ที่แผ่กว้างออกไปโดยรอบซึ่งช่วยทำหน้าที่กระจายแรงกดทับของน้ำหนักอาคารอีกทางหนึ่งด้วยแล้ว ปริมาณแรงกดบนพื้นดินก็จะลดลงไปอีกอาจเหลือเพียง 2 กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตรที่ระดับฐานรากอาคารเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามคงต้องยอมรับว่า ความคิดดังกล่าวถึงแม้จะดูยิ่งใหญ่มากสำหรับช่างผู้สร้างผลงานซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานซึ่งได้อธิบายมานี้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับลักษณะพิเศษหลายๆ ประการที่สังเกตพบในโบราณสถานแห่งนี้ทั้งสิ้น นั่นคือ

1. ขนาดปริมาตรอันใหญ่โตของผนังอาคารและการเสริมความหนาที่มุมผนังภายในอาคาร รวมถึงลักษณะการเอียงของแนวผนังเป็นมุมลาดเข้าสู่ภายในอาคาร
2. ฐานก่ออิฐที่ป็นตันซึ่งแผ่กว้างรัตรอบฐานล่างอาคาร ซ้อนกัน 3 ชั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับฐานพระเจดีย์กู่กุด
3. ลักษณะของผนังด้านนอกอาคารซึ่งไม่ประดับตกแต่งแนวคิ้วบัวปลายผนังที่ส่วนบนของอาคาร
4. ขนาดของช่องคูหาทางเดินภายในผนังอาคารซึ่งมีขนาดเล็กและแคบ
5. ความไม่สมบูรณ์ของจำนวนภาพชาดก ซึ่งพบเพียงร้อยละ 75
6. พื้นที่สลักภาพชาดกซึ่งค่อยๆ ลดขนาดภาพลงเพื่อให้เพียงพอกับความตั้งใจที่จะแสดงภาพเรื่องราวครบตามจำนวนทั้งหมด

หากเป็นดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ลักษณะอาคารซึ่งมียอดสูงเช่นนี้ก็ไม่ควรเรียกว่า มณฑป (mandapa) แต่ควรจะนึกถึงรูปแบบของพระสถูปซึ่งน่าจะใกล้เคียงกับ เจดีย์ล้านนา, พระธาตุแบบลาว หรือพระปรางค์อยุธยา ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ช่วยอธิบายได้ว่าเหตุใดในศิลาจารึกสุโขทัยจึงไม่ได้กล่าวถึงมณฑป และยังสามารถอธิบายได้ถึงการวางผังวัดหลายๆ แห่งในสุโขทัย ซึ่งพบว่ามีการสร้างมณฑปแทนที่พระสถูปในแนวแกนเดียวกับพระวิหารที่ตั้งอยู่ข้างหน้าทางทิศตะวันออก

ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1886 (พุทธศักราช 2429) ซึ่งได้ค้นพบศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 (ศิลาจารึกวัดศรีชุม) ภายในอุโมงค์ทางเดินของมณฑปวัดศรีชุม ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (1924 : 49-75) อธิบายชี้ให้เห็นว่าศิลาจารึกหลักนี้ ซึ่งไม่ระบุปีที่สร้างและเนื้อความไม่สมบูรณ์ ยังมีข้อความในจารึกหลายแห่งที่ยากแก่การทำความเข้าใจ รวมถึงลำดับของเนื้อความก็มีความสลับซับซ้อน กล่าวคือ เนื้อความในจารึกเริ่มต้นจาก 90 บรรทัด บนหน้าแรกของแผ่น แล้วกลับดูเหมือนว่าเนื้อความจะข้ามไปเชื่อมต่อกับจารึกจำนวน 87 บรรทัดของแผ่นจารึกอีกด้านหนึ่ง แล้วจึงย้อนกลับมาด้านแรกอีก 17 บรรทัด สุดท้ายจึงย้อนกลับไปที่เนื้อความที่ด้านหลังจำนวน 8 บรรทัดอีกครั้งหนึ่ง (กริสโวลด์และประเสริฐ ณ นคร 1972 : 77-8) จารึกหลักนี้มีเนื้อความกล่าวถึงช่วงชีวิต การเดินทาง และกิจของพระสงฆ์ที่มีชื่อว่า ศิริศรัทธา ซึ่งเป็นพระที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานหลายแห่ง แต่เนื่องจากข้อความที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกค่อนข้างเข้าใจยากและยังทำให้เกิดความคิดเห็นหลากหลายของนักวิชาการที่พยายามจะระบุสถานที่ซึ่งกล่าวถึงในศิลาจารึกหลักนี้ ดังเช่นตัวอย่างเนื้อความในจารึกบรรทัดที่ 18-48 ของด้านที่ 2 ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ระบุว่าคือวัดมหาธาตุ สุโขทัย, กริสโวลด์และดร.ประเสริฐ ณ นคร เสนอว่าเป็นพระมหาสถูปแห่งหนึ่งในเมืองอนุราชปุระ ศรีลังกา หรือในเมืองสุโขทัย, หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ เสนอว่าอยู่นอกสยามประเทศ, ไมเคิล วิกเกอร์ เสนอว่าเป็น ศรีลังกา, กอสลิง ระบุว่า เป็นวัดมหาธาตุสุโขทัย, ไมเคิล ไรท์ เสนอว่าเป็น เมืองนครปฐม และท้ายที่สุด หม่อมหลวงภัทราพร จิระประวัติ และ ดร.ปีเตอร์ สกิลลิง อธิบายว่าเป็น เมืองอมราวดี ในอินเดียตอนใต้ และหากลองพิจารณาจากลักษณะโดยรวมของศิลาจารึกตามข้อคิดเห็นของ หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ ซึ่งสรุปว่าเป็นบันทึกความทรงจำในอดีตของชายชรา ร่วมกับข้อสังเกตของ ไมเคิล ไรท์ ที่กล่าวว่าเนื้อหาเป็นการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมาจนท้ายที่สุดคงมีการบันทึกลงบนหลักศิลาจารึก แต่ถึงอย่างไรก็ตามคงเป็นไปได้ที่ช่างสลักหินจะทำหน้าที่เป็นผู้เรียบเรียงเนื้อความด้วยตนเอง จึงดูราวกับว่าศิลาจารึกหลักนี้สะท้อนให้เห็นความทรงจำอันสับสนของศิริศรัทธาในช่วงท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นการบันทึกเรื่องราวตามที่ตนเองนึกขึ้นได้เป็นครั้งคราวไป โดยไม่ได้คำนึงถึงลำดับความต่อเนื่องของเนื้อหาโดยตลอด หรือในอีกแง่มุมหนึ่งศิลาจารึกหลักนี้อาจไม่มีความเกี่ยวข้อง

โดยตรงกับการก่อสร้างมณฑป วัดศรีชุมเลยก็ได้ เหตุผลที่บ่งชี้ชัดก็คือในขณะที่มณฑปยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ แต่ศิลาจารึกถูกทำขึ้นจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ทั้งๆ ที่ไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างแน่ชัด แต่หากเราจะเชื่อว่าท่านศรีศรทรมีส่วนเกี่ยวข้องกับหรือเป็นผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการก่อสร้างของวัดศรีชุม ก็อาจจะเป็นไปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานต่างๆ ที่ท่านได้พบเห็นระหว่างการเดินทางหรือเรื่องราวและตำนานของศาสนสถานที่ก่อให้เกิดความประทับใจ รวมถึงโบราณสถานต่างๆ ที่ท่านได้บูรณปฏิสังขรณ์ คงจะถูกนำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยที่ท่านศรีศรทราอาจทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมงานด้วยตนเองเพื่อให้สำเร็จตามความประสงค์ แต่ทีมผู้ร่วมงานอาจตั้งข้อสงสัยถึงความเป็นไปได้ของการก่อสร้างตามที่ท่านศรีศรทราคิดไว้ ดังนั้นการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงานทั้งหลายเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในความคิดของท่าน จึงจำเป็นต้องเล่าประสบการณ์ย้อนกลับไปยังโบราณสถานหลายๆ แห่งที่ได้พบเห็นมา เพื่อเป็นตัวอย่างช่วยให้การดำเนินการก่อสร้างต่างๆ ง่ายขึ้น ศิลาจารึกหลักที่ 2 จึงอาจจะเป็นร่องรอยเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับแนวความคิดในการออกแบบของศรีศรทรา และเหตุผลหนึ่งซึ่งไม่อาจมองข้ามไปได้ นั่นก็คือ มีเพียงศิลาจารึกหลักที่ 2 นี้เท่านั้นที่กล่าวถึงภาพชาดก 500 พระชาติ ซึ่งพบในสถานที่เพียงแห่งเดียวในสุโขทัยคือ วัดศรีชุม อีกทั้งหากรวมถึงข้อความในจารึกบรรทัดที่ 20 หน้าที่ 2 ที่ระบุถึงความสูงของอาคารเกือบ 95 วา ย่อมสร้างความแปลกใจได้ไม่น้อยเลยทีเดียว (อาจเป็นข้อสันนิษฐานของความสูง วา ในสมัยนั้นก็ตาม) ซึ่งอาจจะต้องอาศัยความพยายามในการโน้มน้าวคณะสงฆ์หรือหมู่พระราชวงศ์ ให้ยอมรับความคิดในการสร้างอาคารที่มีความสูงมากขนาดนั้นได้ แต่สำหรับท่านศรีศรทราเองอาจไม่มีความวิตกกังวลใดๆ ในสิ่งเหล่านี้และความตั้งใจในการก่อสร้างวัดศรีชุมคงจะได้รับความน่าสนใจอย่างมาก จึงไม่น่าแปลกใจนักหากท่านศรีศรทราถึงแก่กรรมภาพในระหว่างที่การก่อสร้างยังไม่เสร็จสิ้น โครงการที่สำคัญนี้คงต้องถูกยกเลิกไปและปรากฏเหลือเพียงบางส่วนที่ยังไม่เสร็จในปัจจุบัน หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าการก่อสร้างคงถูกระงับไปด้วยคำสั่งของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าซึ่งอาจจะเป็นเจ้าเมืองหรือพระมหาเถระผู้ใหญ่ก็ตาม

จากประเด็นที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เราไม่อาจลำดับอายุเวลาจากรูปแบบมณฑปสุโขทัยได้ ดังนั้นจากเนื้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยกว้างขวางนั้นระบุถึงพระอจนะ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้นก่อนแล้วจึงสร้างมณฑปคลุมองค์พระในภายหลัง จึงน่าจะเป็นไปได้ว่ามณฑป วัดศรีชุม คือต้นแบบของสถาปัตยกรรมประเภทมณฑปในสุโขทัยทั้งหมด โดยเริ่มต้นมาจากความประสงค์ในการสร้างอาคารทอสูง แต่ไม่สำเร็จจึงสร้างได้เพียงอาคารก่ออิฐรูปทรงสี่เหลี่ยม ต่อมาอาจมีความพยายามทำให้สมบูรณ์โดยการสร้างส่วนยอดด้วยหลังคาไม้มุงกระเบื้องเพิ่มเติมโดยที่ผู้คนในสมัยนั้นรับรู้กันโดย

ทั่วไปว่าส่วนโครงสร้างที่ต่อเติมขึ้นใหม่นี้ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิมตามความตั้งใจตั้งแต่แรกสร้าง แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาที่เหมาะสมเพื่อที่จะปกป้องพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในอาคาร และจากลักษณะมณฑปที่ถูกดัดแปลงไปนี้อาจจะสร้างแรงบันดาลใจให้กับการก่อสร้างอาคารที่เป็นมณฑปแห่งอื่นๆ ในสุโขทัย รวมถึงมณฑปในเมืองศรีสัชนาลัยที่มีลักษณะแตกต่างออกไปเนื่องมาจากเทคนิคการก่อสร้างแบบโครงสร้างก่อสันท่อลมในส่วนยอดหลังคาจั่วของอาคาร

ดังนั้นย่อมหมายความว่า โบราณสถาน วัดศรีชุม ที่สร้างไม่เสร็จสมบูรณ์นั้นเป็นจุดเริ่มต้นของแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ให้เกิดขึ้นในศาสนสถาน แม้ว่าอาคาร “มณฑป” ดังกล่าวนี้อาจมีรูปแบบห่างไกลจากความคิดต้นแบบอย่างมากก็ตาม.

Bibliography

- BAUER, Christian
1992 – 'The Wat Si Chum Jātaka Glosses Reconsidered', *Journal of the Siam Society* 80-1, Bangkok, pp. 105-125.
- BOISSELIER, Jean
1965 – 'Récentes recherches archéologiques en Thaïlande – Rapport préliminaire de mission (25 juillet-28 novembre 1964)', *Arts Asiatiques* 12, Paris, pp. 127-174.
- BROWN, Robert L.
[1997]-2002 – 'Narrative as Icon : The Jātaka Stories in Ancient Indian and Southeast Asian Architecture', in Juliane Schober (ed.), *Sacred Biography in the Buddhist Traditions of South and Southeast Asia*, New Delhi : Motilal Banarsidass, pp. 64-109 (first edition 1997, Honolulu : University of Hawaii Press).
- CHAND CHIRAYU RAJANI, M.C.
1976 – *Guide Through the Inscriptions of Sukhothai* (Southeast Asian Studies Working Paper No. 9, Southeast Asian Studies Program), Honolulu : University of Hawaii Press.
- CÉDÈS, George
1924 – *Recueil des inscriptions du Siam – Vol. 1, Inscriptions de Sukhodaya*, Bangkok : Bangkok Times Press.
- CÉDÈS, George
1956 – 'Les premières capitales du Siam aux XIIIe-XIVe siècles', *Arts Asiatiques* 3-4, Paris, pp. 243-267.
- FOURNEREAU, Lucien
1908 – *Le Siam ancien. Archéologie - Épigraphie - Géographie*, (Annales du Musée Guimet 31-2), Paris : Ernest Leroux.
- GOSLING, Betty
1981 – 'Once More Inscription 2 : An Art Historian's View', *Journal of the Siam Society* 69, Bangkok, pp. 13-42.
- GOSLING, Betty
1984 – 'Why were the Jatakas "hidden away" at Wat Sichum?', *Journal of the Siam Society* 72, Bangkok, pp. 14-18.
- GOSLING, Betty
1986 – 'Betty Gosling's Reply to Michael Wright's Note on "Why were the Jatakas "hidden away" at Wat Sichum?', *Journal of the Siam Society* 74, Bangkok, pp. 199-206.
- GOSLING, Betty
1991 – *Sukhothai : Its History, Culture and Art*, Singapore and New York : Oxford University Press.
- GOSLING, Betty
1998a – 'Comments on Christian Bauer's "The Wat Si Chum Jātaka Glosses Reconsidered"', *Journal of the Siam Society* 86-1/2, Bangkok, pp. 239-240.
- GOSLING, Betty
1998b – *A Chronology of Religious Architecture at Sukhothai, Late Thirteenth to Early Fifteenth Century*, Chiang Mai : Silkworm Books.
- GRISWOLD, Alexander B. and PRASERT NA
NAGARA
1972 – 'King Lōdaiya of Sukhodaya and His Contemporaries', Epigraphic and Historical Studies No. 10, *Journal of the Siam Society* 60-1, Bangkok, pp. 21-152.
- ISHIZAKI, Takeshi; NISHIURA, Tadateru; SIMUNEK, Jan; VAN GENUCHTEN, M.Th.
2001 – 'Study on the Water Regime of Giant Buddha of Wat Si Chum, Sukhothai after Conservation Treatment', *Conservation of Monuments in Thailand*, Bangkok : The Fine Arts Department, Vol. 2, pp. 32-47.

- NISHIURA, Tadateru; ISHIZAKI, Takeshi;
CHIRAPORN ARANYANAK; KITCHA YUPHO
1999 – 'Conservation Treatment for the Giant
Buddha of Wat Si Chum in Sukhothai,
Thailand', *Conservation of Monuments in
Thailand*, Bangkok : The Fine Arts
Department, Vol. 1, pp. 43-53.
- PARANAVITANA, S.
1946 – *The Stupa in Ceylon* (Memoirs of the
Archaeological Survey of Ceylon 5),
Colombo, Reprint 1980, Colombo : State
Printing Corporation.
- PRASERT NA NAGARA
1998 – 'Kan kamnot ayu charuek chadok
watsichum', *Saraniplon praset na nakhon*,
Bangkok : Kasetsat University Press, 2541
[1998], pp. 163-165.
- French translation 1991: "Les inscriptions de
jataka du Wat Si Chum et leur datation",
*Récentes recherches en archéologie en
Thaïlande*, Bangkok: Université Silpakorn,
pp. 74-79.
- THADA SUTTHITHAM
1993 – *Sukhothai Architecture*, Bangkok : The
Fine Arts Department.
- VICKERY, Michael
1978 – 'Review Article : *A Guide through some
Recent Sukhothai Historiography*', *Journal
of the Siam Society* 66-2, Bangkok, pp.
182-246.
- WRIGHT, Michael
1985 – 'Note on Betty Gosling's "Why were the
Jatakas "hidden away" at Wat Sichum?"',
Journal of the Siam Society 73, Bangkok,
pp. 226-234.

The Mondop at Wat Si Chum : New perspectives

Pierre Pichard

Abstract

Based on a detailed architectural survey of the monument and a comparison with other mondops in Sukhothai and Si Satchanalai, this paper explores the possibility that the Wat Si Chum mondop has been left unfinished in its present condition. A tentative reconstitution of the originally planned shape of the building is finally proposed to explain the specific observed in the monument

Keywords; Thailand Buddhist
architecture Sukhothai
Mondop Jakata